

การศึกษาเบญจขันธ์เพื่อความเป็นอิสระภาพ

Benjakhan Education for Independence

สมบุรณ์ ตาสนธิ, พระบุญสม ปุณฺณาสามิ,
พระเอกพล ธิรปุณฺโณ, พระสิทธิชัย อดตทนฺโต, พระบุญทรง ปุณฺณธโร,
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
6104501001@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการเรียนรู้เรื่องเบญจขันธ์ เพื่อความเป็นอิสระภาพ เพราะทุกสรรพชีวิตย่อมมีเบญจขันธ์เป็นส่วนประกอบ ที่ร่วมกันก่อให้เกิดอัตภาพ หรือรูปขันธ์และนามขันธ์ ความเป็นไปของทุกข์ เหตุที่สรรพสัตว์เกิดทุกข์เพราะเกิดความยึดมั่นในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณขันธ์ ที่เรียกว่าอุปทานขันธ์ 5 เป็นกองแห่งความทุกข์ทั้งปวง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสสอนให้ผู้ที่ต้องการพ้นจากทุกข์ด้วยการศึกษาในเรื่องเบญจขันธ์ เพื่อให้รู้ความจริงของชีวิตและหาทางออกจากทุกข์ ด้วยการเจริญสติปัฏฐาน ใช้สติกำหนดรูปนาม คือ ตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง ลิ้นรู้รส กายสัมผัส รู้ในการเสวยอารมณ์ต่าง ๆ จนกระทั่งเกิดวิปัสสนาปัญญา รู้ชัดตามความเป็นจริงว่าสรรพสิ่งมีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป โดยมีกัลยาณมิตรหรือปรโตโฆสปัจจัย ผู้รู้พระธรรมของพระพุทธเจ้า ชี้แนวทางที่ถูกต้อง กระบวนการนี้เป็นทางสายเอกอันประเสริฐก่อให้เกิดปัญญา และการละอุปทานขันธ์ 5 เพื่อความเป็นอิสระภาพจากกิเลสทั้งปวงได้

คำสำคัญ: เบญจขันธ์, ความเป็นอิสระภาพ

Abstract

This article studies the essence of Buddhist studies of Benjakhan (Five Aggregates) to Liberation, to mention for all sentient beings related to five material and mental factors of Benjakhan that take part in the rise of craving and clinging refer to rūpa and Nāma; stand for sufferings. By the way, the origin of suffering for all sentient beings that constitute the five aggregates as the rupa, vedana, samjna, sankhara and vijnana are attachments. The Buddha

teachings of Benjakhan (Five Aggregates); as guide to free all sentient beings from the sea of suffering to realize the truth of life and end of suffering, based on satipaṭṭhāna to be conscious in mindfulness as; eye and visible objects, ear and sound, nose and odor, tongue and taste, body and touch mind and mental objects, to be aware of internal sense bases and achieve through paññā; the wisdom of insight. To understand the law of nature for all sentient beings, are impermanence existence and non-self, better to practice with the true friend who realized the law of Dharma and advice the right way in Buddhism. This process is the noble path leading to the right view to be released of five aggregates for achieving the way to liberation, out of kilesa.

Keywords: Benjakhan (Five Aggregates), Liberation

บทนำ

ชีวิตประกอบด้วยชั้น 5 ซึ่งแบ่งเป็นหน่วยย่อยต่าง ๆ ส่วนประกอบหลายอย่างมีอยู่และทำหน้าที่ของมันไปโดยมนุษย์ไม่รู้จักร หรือแม้รู้จักร ก็แทบไม่ได้นึกถึงเลย เช่น ในด้านรูปธรรม อวัยวะภายในร่างกายหลายอย่าง ทำหน้าที่อยู่โดยมนุษย์ผู้เป็นเจ้าของไม่รู้และไม่ได้ใส่ใจที่จะรู้ จนบางครั้งมันเกิดความวิปริตหรือทำหน้าที่บกพร่องขึ้น มนุษย์จึงจะหันมาสนใจ แม้องค์ประกอบต่าง ๆ ในกระบวนการฝ่ายจิตก็เป็นเช่นเดียวกัน การศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบต่าง ๆ และกระบวนการทำงานทางร่างกายแห่งชีวิต นิยมใช้คำว่า เบญจขันธ์ หรือ ขันธ์ 5 ตามหลักธรรมในศาสนาพุทธที่สอดคล้องกับเรื่องรูปธรรมและนามธรรมที่ทำให้เกิดเป็นต้นตนหรือชีวิตขึ้นมา หรืออาจพูดให้เข้าใจได้ง่ายว่า ส่วนประกอบ 5 อย่างที่รวมกันแล้วก่อให้เกิดเป็นคนและสัตว์ขึ้นมา เป็นคำที่บัญญัติขึ้นเพื่อเรียกองค์รวมแห่งรูปนาม ขันธ์ 5 ที่ประกอบด้วยรูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์กล่าวว่า “ขันธ์ 5 หรืออัฐภาพร่างกายของมนุษย์ 5 ประการ ได้แก่ กองรูปหรือรูปขันธ์ กองเวทนาหรือเวทนาขันธ์ กองสัญญาหรือสัญญาขันธ์ กองสังขารหรือสังขารขันธ์ และกองวิญญาณหรือวิญญาณขันธ์” (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2540 : 27). และชนิด อยู่โพธิ์ กล่าวว่า “ขันธ์ 5 กล่าวโดยย่อ คือ รูปนาม โดยในส่วนของรูปขันธ์ จัดเป็นรูป บางทีเรียกว่า รูปธรรม เป็นสิ่งที่เห็นได้ด้วยตา สัมผัสได้ด้วยกาย ส่วนอีก 4 ขันธ์ที่เหลือ คือ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ และวิญญาณ

ขันธ จัดเป็นนาม แปลว่า น้อมไปสู่อารมณ์ เป็นรูปธรรมหรือขันธที่ไม่มีรูป บางทีเรียกว่า นามธรรม เป็นสิ่งที่ กำหนดรู้ได้ด้วยใจ ไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตา” (อนิต อนุโพธิ์, 2540 : 18).

พระพุทธโฆสเถระ (2547 : 959) กล่าวอุปมาไว้ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคว่า “ขันธ 5 เป็นเหมือนตัวหุ่น ซึ่งเป็นของว่างเปล่าไม่มีชีวิต เคลื่อนไหวไม่ได้ แต่เพราะว่า ด้วยการประกอบไม้ และเส้น เชือกชัก ตัวหุ่นนั้น ก็เดินบ้าง ยืนบ้าง มีการเคลื่อนไหวปรากฏคล้ายกับมีชีวิตชีวาขึ้นในขณะนั้น แม้รูป นามก็เช่นกันคือ เป็นของว่างเปล่า ไม่มีชีวิต ไม่มีความเคลื่อนไหว แต่เพราะว่า ด้วยการประกอบ ร่วมกันและกัน นามและรูปนั้นก็เดินบ้าง ยืนบ้าง มีการเคลื่อนไหวปรากฏมีชีวิตชีวาขึ้นในขณะนั้น ซึ่ง ท่าน ผู้รู้แต่โบราณได้กล่าวไว้ว่า ว่าโดยสัจจะแล้ว นามและรูป มีอยู่ในโลกนี้ แต่ทว่า สัตว์และมนุษย์หา มีอยู่ใน โลกนี้ไม่ นามและรูปนี้เป็นของว่างเปล่า ถูกปัจจัยปรุงแต่งขึ้น เหมือนตัวหุ่น เป็นกองทุกข์ เช่นเดียวกับ (กอง) หล้าและ (กอง) ไม้”

ดังนั้น จึงจำเป็นต้องศึกษาเบญจขันธ เพราะเบญจขันธนั้น คือ รูป นาม ที่เกิดขึ้นกับสรรพ สัตว์ หรือในตัวเราทุก ๆ คนที่จะต้องรู้เท่าทัน เพื่อได้ทราบถึงความหมายและองค์ประกอบของเบญจ ขันธ ที่เป็นสัจธรรมที่แท้จริง และสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันและนำไปปฏิบัติธรรม เพื่อให้ รู้ความเป็นไปของทุกข์ สามารถนำออกจากทุกข์ได้ ที่สุดคือความเป็นอริสราภาพ คือ พระนิพพาน พระ สัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ในขุททกนิกายขุททกปาฐะ ในมงคลสูตรว่า “อโสก วิรชั เขม เอตมมจล มุตตม” จิตที่ไม่เศร้าโศก ปราศจากธุลีและเกษม เป็นมงคลอันสูงสุด (ขุ.สุ. บาลี 17/271/386)

ผลการศึกษา

คณะผู้จัดทำได้ศึกษาประเด็นเกี่ยวกับเบญจขันธในประเด็นสำคัญ 2 ประเด็น คือ (1). เบญจขันธในพระพุทธศาสนา (2) ศึกษาเบญจขันธเพื่อความเป็นอริสราภาพ มีรายละเอียดพอเป็น แนวทางแห่งการศึกษาดังนี้

เบญจขันธในพระพุทธศาสนา

ชีวิตของมนุษย์ทุกคน ย่อมมีเบญจขันธ เป็นองค์ประกอบ ดังนั้นการศึกษาในเรื่องของ เบญจขันธ จึงสำคัญอย่างยิ่ง ในสมัยพุทธกาล พระภิกษุซึ่งเป็นพุทธสาวกได้บูชาองค์สมเด็จพระ สัมมาสัมพุทธเจ้าว่า อย่างไรจึงเรียกว่าขันธ มีองค์ประกอบอะไรบ้าง พุทธองค์ทรงตรัสในเรื่องขันธนี้ว่า “ภิกษุ รูปขันธ เวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ วิญญาณขันธ อย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่ เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน เป็นไปในภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือ ประณีต ไกลหรือใกล้

ก็ตาม นี้เรียกว่า รูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ และ วิญญาณขันธ์ ภาวด้วยเหตุเพียง
เท่านั้น ขันธ์ จึงชื่อว่า ขันธ์” (ม.อ. ไทย 14/86/97-98) เบญจขันธ์ เป็นสิ่งที่เสื่อมสลายไป และไม่อาจ
ทนอยู่ในสภาพเดิมได้แม้ชั่วขณะเดียว ขันธ์จึงเป็นธรรมชาติที่มีการปรุงแต่งตลอดเวลา ดังที่
นักวิชาการได้ให้ความหมายได้หลายแนวทาง

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2553 : 21-22) ให้ความหมายของขันธ์ 5 แห่ง
รูปธรรมและนามธรรมห้าหมวดที่ประชุมกันเข้าเป็นหน่วยรวม ซึ่งบัญญัติเรียกว่า สัตว์ บุคคล ตัวตน
เรา-เขา เป็นต้น ส่วนประกอบด้วย อย่างที่รวมเข้าเป็นชีวิต (1) รูปขันธ์ กองรูป, ส่วนที่เป็นรูป, ร่างกาย
พฤติกรรม และคุณสมบัติต่าง ๆ ของส่วนที่เป็นร่างกาย, ส่วนประกอบฝ่ายรูปธรรมทั้งหมด, สิ่งที่เป็น
ร่างพร้อมทั้งคุณและอาการ (2) เวทนาขันธ์ กองเวทนา, ส่วนที่เป็นการเสวยรสอารมณ์ ความรู้สึกสุข
ทุกข์ หรือเฉย ๆ (3) สัญญาขันธ์ กองสัญญา, ส่วนที่เป็นความกำหนดหมายให้จำอารมณ์นั้น ๆ ได้,
ความกำหนดได้หมายรู้ในอารมณ์ เช่นว่า ขาว เขียว ดำ แดง เป็นต้น (4). สังขารขันธ์ (กองสังขาร
ส่วนที่ปรุงแต่งสภาพที่ปรุงแต่งจิตให้ดีหรือชั่วหรือเป็นกลาง ๆ คุณสมบัติต่าง ๆ ของจิต มี
เจตนาเป็นตัวนำ ที่ปรุงแต่งคุณภาพของจิต ให้เป็นกุศล อกุศล อัปยากฤต (5) วิญญาณขันธ์ กอง
วิญญาณ ส่วนที่ปรุงแต่งความรู้แจ้งอารมณ์ ความรู้ารมณ์ทางอายตนะทั้ง 3 มีการเห็น การได้ยิน เป็นต้น
ได้แก่ วิญญาณ 6 และในอรรถภาพอันนี้ก็ประกอบขึ้นด้วยขันธ์ 5

พระพุทธเจ้าตรัสชี้ให้รู้จักว่าสิ่งที่มาประกอบนั้นมีอะไรบ้าง ส่วนที่เข้มแข็งซึ่งประกอบขึ้น
ด้วยธาตุทั้ง 4 มีอาการ 32 เป็นกองรูป กองรูปของบุคคล กล่าวคือ กองรูปกองหนึ่งมารวมกันอยู่
ประกอบด้วยธาตุทั้ง 4 ประกอบด้วยอาการ 32 แยกออกไปเป็นศีรษะ เป็นแขน เป็นขา เป็นลำตัว
เป็นส่วนประกอบที่เป็นรูปธรรม เป็นกองรูป ความรู้สึกเป็นสุขเป็นทุกข์หรือเป็นกลาง ๆ ไม่ทุกข์ไม่สุขก็
เป็นกองเวทนา ความจำได้หมายรู้ รู้รูป รู้เสียง รู้กลิ่น รู้รส รู้โผฏฐัพพะ รู้เรื่องราวต่าง ๆ ก็เป็นกอง
สัญญา ความปรุงคิดปรุงแต่งต่าง ๆ เป็นกองสังขาร เป็นความปรุงแต่งภายในจิต และกองความรู้สึ
เมื่อตากับรูปประจวบกัน เป็นความรู้รูป คือเห็นรูป หูกับเสียงประจวบกันก็เป็นความรู้หรือได้ยินเสียง
เมื่อจมูกกับกลิ่น ลิ้นกับรส กายและสิ่งที่กายถูกต้องมาประจวบกัน ก็เกิดความรู้หรือทราบในกลิ่นใน
รส ในโผฏฐัพพะ เมื่อมโนหรือใจกับธรรมะเรื่องราวมาประจวบกัน ก็เกิดความรู้ในเรื่องที่ใจคิดรู้
เหล่านั้น นั่นก็เป็นกองวิญญาณ เพราะฉะนั้น ก็ขันธ์ 5 เหล่านี้เองมาประกอบกันเข้า ซึ่งเมื่อย่อเข้าแล้ว
รูปก็เป็นรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณก็เป็นนาม ก็เป็นนามรูปนี้เป็นสังขารคือเป็นสิ่งผสมปรุง
แต่งเป็นที่ตั้งแห่งสมมติบัญญัติว่าอัตตาตัวเราหรืออัตภาพ และเมื่อขันธ์ 5 เหล่านี้ยังประกอบกันอยู่ ไม่

แตกสลายแยกกันออก สมมติบัญญัติว่าตัวเรา อัตภาพ อัตตาก็ยังอยู่ ในเมื่อกองทั้งเหล่านี้แตกสลายใน
เมื่อมรณะมาถึงนามก็ดับ รูปก็แตกสลายไป (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหา
สังฆปริณายก, 2528, 118 : 119)

ดังนั้น เบญจขันธ์ในพระพุทธศาสนา จึงศึกษาเกี่ยวกับการปรุงแต่งของรูปธรรม และ
นามธรรมที่ก่อเกิดการเสวยอารมณ์ ทั้งความรู้สึกสุข ทุกข์ หรือเฉย ๆ สิ่งเหล่านี้จึงเรียกว่า ขันธ์ 5 อัน
ประกอบไปด้วย รูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ และ วิญญาณ

ศึกษาเบญจขันธ์เพื่อความเป็นอิสรภาพ

เบญจขันธ์อันเกิดจากการปรุงแต่งทั้งปวงที่อยู่ใต้อิทธิพลของอวิชชาและกรรมที่บีบคั้นให้
สรรพสัตว์ต้องเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารนี้ ในทางพระพุทธศาสนามีหลักการศึกษาในพรไตรปิฎก
เรื่องของขันธ์ไว้ดังที่ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับภิกษุปัญจวัคคีย์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย สังขารทั้งหลายเป็น
อนัตตา ภิกษุทั้งหลาย ถ้าสังขารเหล่านี้จักเป็นอัตตาแล้วไซ้ สังขารเหล่านี้ไม่พึงเป็นไปเพื่ออาพาธ
และบุคคลพึงได้ในสังขาร” (ส.ข. 17/59/55) การกำหนดรู้ธรรมในหมวดนี้ ได้แก่ การเจริญสติระลึกรู้
ในอุปาทานขันธ์ 5 ในเรื่องของความทุกข์ พระนวมิลเถระ อธิบายว่า ทุกขตถุตดา อุทยพพยปีฬนโต
ทุกขนติ ปญฺจุปาทานกฺขนธา แปลว่า ธรรมชาติที่เป็นทุกข์เพราะเป็นที่ตั้ง ที่อยู่อาศัยของทุกข์ และ
เพราะบีบคั้นให้เกิดและดับไป ได้แก่ ขันธ์ 5 อันเป็นยึดของโลภะและทิฏฐิอุปาทานขันธ์ กองแห่งความ
ยึดมั่น 5 ได้แก่ (1) รูปอุปาทานขันธ์ อุปาทานขันธ์คือรูป (2) เวทनुปาทานขันธ์ อุปาทานขันธ์คือเวทนา
(3) สัญญูปาทานขันธ์ อุปาทานขันธ์คือสัญญา (4) สังขารูปาทานขันธ์ อุปาทานขันธ์คือสังขาร (5)
วิญญาณูปาทานขันธ์ อุปาทานขันธ์คือวิญญาณ อุปาทานขันธ์นี้ คือ ธรรม 5 ประการที่ควรกำหนดรู้
(สงคหฎฐิกา 46/129)

อุปาทานขันธ์ทั้ง 5 นี้มีอัสสาหะ หรือรสร่อยอยู่ ทั้งยังมีทุกข์โทษเจือปนอยู่ด้วย อารมณ์
ใดก่อให้เกิดความสุขหรือความพึงพอใจ สิ่งนั้นเป็นสิ่งร่อยของอุปาทานขันธ์ สิ่งใดเป็นไปทางด้านร้าย
ก่อให้เกิดความไม่พอใจ สิ่งนั้นเป็นทุกข์โทษ การที่สัตว์ทั้งหลายเกิดความลุ่มหลงยึดติดอยู่ในอุปาทาน
ขันธ์ 5 ก็เป็นด้วยอำนาจแห่งรสร่อยนี้นั่นเอง ถ้าหากอุปาทานขันธ์มีเพียงแต่รสร่อยเท่านั้น ใคร ๆ
คงไม่คิดเบื่อหน่ายหรือปรารถนาจะละวาง ตลอดจนทำความเพียรเพื่อทำลายตัณหา อันเกี่ยวเนื่อง
ด้วยอุปาทานขันธ์อย่างแนบแน่น แต่พระอริยะเจ้าทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ไม่เพียงมีความเบื่อ
หน่ายคลายกำหนดจากเบญจขันธ์ ทั้งยังทำลายตัดขาดบ่วงตัณหาอันเป็นเหตุแห่งความพึงพอใจ และ
ความหลงใหลในเบญจขันธ์เหล่านั้นด้วย ได้ละความอยากในเบญจขันธ์เสียแล้วบรรลุถึงซึ่งพระนิพพาน

การที่พระอริยบุคคลเหล่านั้นสามารถทำลายตัณหาหลงเสียได้ ก็เพราะความรู้แจ้งว่า แท้ที่จริงแล้ว เบญจขันธ์เหล่านั้นล้วนเต็มไปด้วยทุกข์โทษนั่นเอง เบญจขันธ์นี้มีอุปมาดังขนมเค้กผสมยาพิษคนกิน รู้สึกยินดีพอใจมีความสุขยิ่ง นี่เป็นส่วนของอัสสาทะ แต่คนที่กลืนกินขนมเค้กนี้ลงไป ย่อมถึงความตาย (ที.ปา. ไทย 11/355/380)

ดังที่พระพุทธองค์ทรงแสดงแก่ภิกษุทั้งหลาย ดั่งนี้ว่า “ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย คือ อุปาทานขันธ์ 5 ว่าความเกิดแห่ง รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นอย่างนี้ ความดับแห่ง รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นอย่างนี้ ด้วยวิธีนี้ ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายภายในการพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายภายนอกอยู่ หรือพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายทั้งภายในทั้งภายนอก” (ที.ม. ไทย. 10/383/318)

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ, 2554 : 936) ได้รจนาลงถึงการกำหนดรูปนาม การที่จะกำหนดรูปนามนั้นว่า เราต้องรู้จักรูปกับนามเสียก่อน เช่น ขณะ ตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง ขันธ์ 5 เกิดแล้ว เมื่อรู้จักรูปนามแล้ว จะกำหนดรู้รูปนาม ต้องอาศัยสติ คือ ธรรมชาติหรือสภาพระลึกได้คือ ระลึกขันธ์ 5 เป็นรูปกับนาม ตัวอย่าง เวลาเห็นนาฬิกา นาฬิกาเป็นรูป ตาเป็นรูป เวลาเห็นนาฬิกา งาม ๆ แล้วใจสบาย ความสบายนั้นเป็นเวทนา จ्ञานาฬิกาได้ว่า งามความจำได้นั้นเป็นสัญญา ประจักษ์ใจให้เห็นว่างามเป็นสังขาร เห็นนาฬิกา ผู้เห็นเป็นวิญญาณคือ จักขุ วิญญาณจิต เป็นจิตดวงหนึ่งเกิดทางจักขุทวาร ตาเห็นรูปครั้งหนึ่งครบขันธ์ 5 พอดี ย่อขันธ์ 5 ลงเป็น 2 คือ รูปคงเป็นรูปไว้ตามเดิม เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณทั้ง 4 ขันธ์นี้ ย่อลงเป็นหนึ่งเรียกว่า นาม สามัญลักษณะ คือ ลักษณะโดยทั่วไป เหมือนทุกรูปนาม ได้แก่นิจจัง ความไม่เที่ยง ทุกขัง ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ต้องดับไป และอนัตตา บังคับบัญชาไม่ได้ หากผู้ที่ปฏิบัติผู้รับรู้อย่างนี้ได้ย่อมสำคัญว่า มีเพียงรูป เวทนา เป็นต้น ซึ่งเป็นปัจจุบันอันเกิดขึ้น ตั้งอยู่ดับไป เป็นทุกข์ไม่ใช่ตัวตน ไม่สวยไม่งาม ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงตามสภาวะ เช่นสภาวะนี้ คือ รูป แปรปรวน รูปก็มีเพียงแค่นั้น ไม่มีรูปอื่นยิ่งไปกว่านี้แม้ในเวทนา สัญญา ก็มีนัยเดียวกันในการ ปฏิบัติขณะที่พิจารณาว่า เห็นหนอ ๆ หรือได้ยินหนอ ๆ จะเห็นรูปนามดับลงไปเป็น 2 ลักษณะ คือ (1) ลักษณะของญาณต่ำ ลักษณะของญาณต่ำ เช่น ขณะที่ตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง เป็นต้น ภาวนาว่า “เห็นหนอ ๆ” นั้น รูปกับนามดับไปทุกขณะ แม้ขณะภาวนาว่า “พองหนอ ยุบหนอ หรือขาว อย่างหนอซำย่างหนอ” มีรูปกับนามเกิดดับทุกขณะอย่างนี้ผู้ปฏิบัติรู้ได้เฉพาะตัว ผู้ไม่ปฏิบัติจะไม่รู้ (2) ลักษณะของญาณสูง ตั้งแต่อุทยัพพญาณจนถึงสังขารุเปกขาญาณ เช่น ขณะตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง อยู่ ณ นั้น เมื่อมีความเพียร มีสติ มีปัญญาพิจารณาถูกต้องตามนัยแห่งวิปัสสนา

ภาวนา จะเห็น รูปนามดับลงไปอย่างชัดเจน แต่ยังไม่แจ่มแจ้งแท้ในขณะดับนั้นเรียกว่าสันตติชาติ จะมีอาการตกใจ เล็กน้อย ข้อนี้นี้รู้ได้เฉพาะผู้ปฏิบัติ ปรียัตติจะพิสูจน์ไม่ได้ แม้จะเรียนจนจบพระไตรปิฎก ก็ยังพิสูจน์ไม่ได้ คือ ไม่สามารถเห็นการเกิดดับของรูปนามได้เป็นอันขาด ส่วนการจะรู้แจ้ง ก่อนขั้น 5 หรือรูปนามจะดับจะมีลักษณะเป็นอย่างไร ขณะดับเป็น อย่างไร หลังจากดับไปแล้วเป็นอย่างไรรู้ นั้นต้องปฏิบัติถึงสัจจानุโลมิกญาณ คือ ญาณที่ 12 จึงจะรู้ได้ อย่างชัดเจน

พุทธทาสภิกขุ (2549 : 30). กล่าวว่า การเจริญวิปัสสนา คือ ทำส่วนจิตกับส่วนปัญญาไป อบรมในส่วนจิตแล้วก็อบรมในส่วนวิชาความรู้ ญาณ หรือปัญญา ความคิดความเห็น ซึ่งมันละเอียดยิ่ง ไปกว่าเรื่องทางร่างกายนี้มาก ๆ เป็นการเกลา ความรู้เบื้องต้นเรื่องศีลมันเป็นการขัดเกลา พอเข้ารูป แล้วจึงค่อยไปทำให้ดีเข้ารูป แล้วจึงไปขัดถูให้สวยงามให้เกลี้ยง ชักเงาให้แวววาว ให้สวย ขึ้นมา สติสัมปชัญญะ ปัญญา ยังคับตนเอง ท่านผู้บำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐาน จนได้บรรลุอรหัตตสำเร็จเป็นพระอรหันตมหาชีนาสพเจ้า และดับขันธเข้าพระปรินิพพานแล้ว ก็เป็นอันว่า เข้าไปเสวยอมตสุขอยู่ในอมตธรรมนคร ที่องค์สมเด็จพระชินวรสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงพระอุตสาหะสร้างเอาไว้ ได้เสวยนิพพานสมบัติ ด้วยการปฏิบัติใน มหาสติปัฏฐาน ซึ่งเป็นทางเอกประเสริฐสุด ที่สมเด็จพระพุทธรองค์ทรงชี้บอกไว้ เป็นอันล่วงพ้นภัยจากวิภังขสสารที่ท่านผู้มีปัญญาพากันเกรงกลัว การที่ท่านผู้มีปัญญา พากฎปฏิบัติเพื่อข้ามพ้นจากภัยในวิภังขสสาร ก็เพราะวิภังขสสารนั้นเป็นการท่องเที่ยวเวียนวนตายเกิดไม่มีเวลาที่สิ้นสุดลงได้ ตายจากภพนั้นแล้วมาเกิดภพนี้ ตายจากภพนี้แล้วไปเกิดภพอื่น ที่จักได้ ยั่งยืนเที่ยงแท้แน่นอนนั้นมีได้มีเลย ย่อมจักต้องท่องเที่ยวไปเกิดในภพต่าง ๆ เวียนเสวยกรรมอยู่ในโลกที่ดีบ้าง ชั่วบ้าง สุขบ้าง ทุกข์บ้าง ปะปนกันไปอยู่เช่นนี้ถ้าไปเกิดในโลกที่ดีมีความสุขเช่นพรหมโลก หรือ เทวโลก กันนั้นว่าเป็นการดี แต่ที่นี้ถ้าพลัดพลั้งลงไปเกิดในโลกชั่วคืออบายภูมิ ต้องเป็นสัตว์นรก สัตว์เปรตเป็นต้นแล้ว ก็ย่อมจะได้ประสบกับความยากลำบาก ทนทุกข์เวทนาอย่างแสนสาหัส และเป็น การยากนักหนาที่จะสามารถยกตนให้พ้นขึ้นมาจากโลกชั้นต่ำนั้นได้

ดังนั้น สติสัมปชัญญะ จึงเป็นสิ่งที่สำคัญในการ ใช้ปัญญาตระหนักรู้ ในรูปนามขั้น 5 ใน การเข้าใจในเรื่องวิสัยของโลกยึดติดกับรูป เสียง กลิ่น รส เป็นต้น ซึ่งเป็นวิสัยของโลก ทำให้เกิดปัญญา ละความยึดมั่นในสิ่งที่ไม่ใช่ตัวตน เพื่อให้ช่วยขจัดความทุกข์ เป็นอิสระจากกิเลสตัณหาอุปาทาน โดย นำหลักปรัโตโฆษปปัจจัย ตามคำชี้แจงจากบัณฑิตผู้รู้สัจธรรมที่แท้จริงตามหลักคำสอนของพระสัมมาสัม พุทธเจ้า และหลักโยนิโสมนสิการ การพิจารณาสืบการคิดแยกแยะออกดูตามสภาวะของสิ่งนั้นๆ โดย ไม่เอาความรู้สึกด้วยตัณหาอุปาทานของตนเข้าจับ ปัจจัยทั้งสองอย่างนี้ ย่อมสนับสนุนซึ่งกันและกัน

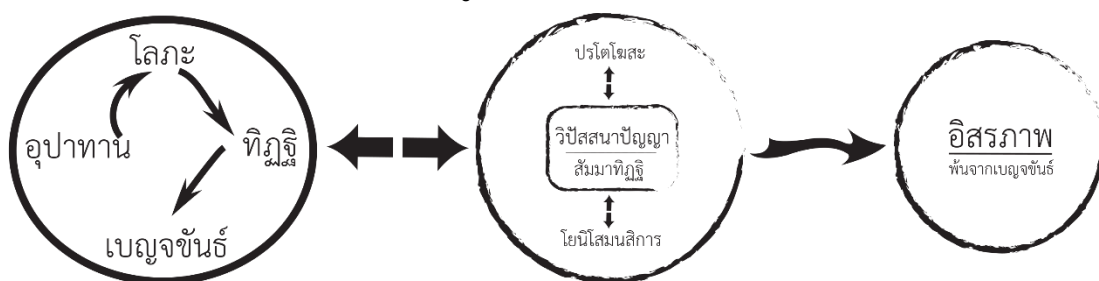
สำหรับคนสามัญ ซึ่งมีปัญญาไม่แก่กล้า ย่อมอาศัยการแนะนำชักจูงจากผู้อื่น และคล้อยไปตามคำแนะนำชักจูงที่ฉลาดได้ง่าย แต่ก็จะต้องฝึกหัดให้สามารถใช้ความคิดอย่างถูกวิธีด้วยตนเองได้ด้วย จึงจะก้าวหน้าไปถึงที่สุดได้ส่วนคนที่ปัญญาแก่กล้า ย่อมรู้จักใช้โยนิโสมนสิการได้ดีกว่า แต่กระนั้นก็อาจต้องอาศัยคำแนะนำที่ถูกต้องเป็นเครื่องนำทางในเบื้องต้น และเป็นเครื่องช่วยส่งเสริมให้ก้าวหน้าไปได้รวดเร็วยิ่งขึ้นในระหว่างการฝึกอบรม ปรโตโมสะ ก็คือ วิธีการที่เริ่มต้นด้วยศรัทธา และอาศัยศรัทธาเป็นสำคัญ เมื่อนำมาใช้ปฏิบัติในระบบการศึกษาอบรม จึงต้องพิจารณาที่จะให้ได้รับการแนะนำชักจูงสั่งสอนอบรมที่ได้ผลดีที่สุด คือ ต้องมีผู้สั่งสอนอบรมที่เปรียบพร้อมด้วยคุณสมบัติ มีความสามารถ และใช้วิธีการอบรมสั่งสอนที่ได้ผลสำเร็จ

พระพรหมโมลี (2537 : 334-340) ได้กล่าวว่า วิปัสสนา คือความเห็นแจ้งตามเป็นจริงในสภาวะแห่งชีวิตไม่ใช่เห็นตามที่ปรากฏ คำว่า เห็นตามที่เป็นจริง นั้นมีความหมายที่ดี พระพุทธเจ้าทรงใช้คำว่า เห็นด้วยปัญญา แต่ต้องเป็นสัมมาปัญญาหรือสัมมาทวิญญูก็ได้ คนที่ไปยึดมั่นถือมั่นในลาภ ยศ ว่าเป็นของแท้ของจริงนั้น เพราะไม่ได้เห็นด้วยปัญญาจึงทำให้ตกเป็นทาสกิเลส ก่อให้เกิดทุกข์ในที่สุด

การมองเห็นด้วยปัญญา ตามความรู้ความเข้าใจตามความเป็นจริง คุณธรรมสองอย่างนี้ แสดงออกในภาวะของจิตที่เรียกว่าอุเบกขา คือ ภาวะที่จิตราบเรียบ เป็นกลาง พร้อมทั้งจะเข้าเกี่ยวข้องกับจัดการกับสิ่งทั้งหลายตามสภาววิสัย ตามที่ควรจะเป็นด้วยเหตุผลบริสุทธิ์ความสุขประเภทนี้ มีคุณค่าสูงสุดในทางจริยธรรม เรียกว่า นิรามิส คือความสุขที่ไม่ต้องอาศัยามิส ไม่ต้องขึ้นต่อสิ่งภายนอก ไม่ก่อให้เกิดปัญหา เช่น ความห่วงกังวล ความเบื่อหน่าย ความหวาดหวั่น การแย่งชิงแต่เป็นภาวะที่ไม่มีปัญหาและช่วยขจัดปัญหา เป็นภาวะที่ประณีตลึกซึ้งซึ่งอาจพัฒนาไปจนถึงขั้นที่เกินกว่าจะเรียกว่าเป็นความสุข จึงเรียกกง่าย ๆ ว่า ความพ้นจากทุกข์ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, 2553 : 72) เรียกว่า นิโรธสังจะ หมายถึง ความจริงสากลมีอยู่ ได้แก่ภาวะที่หมดจากกิเลส ซึ่งนิโรธสังจะนี้มีอยู่ 2 ประเภท นิโรธที่เกิดกับพระอริยบุคคล ที่เรียกว่า นิโรธอริยสัง หรือที่เรียกว่า สอุปาทิเสสนิพพาน และ นิโรธที่พระอรหันต์เข้าถึงแล้วด้วยการดับขั้น 5 เข้าไปสู่อนุปาทิเสสนิพพาน ธรรมชาติในสรรพจักรวาลย่อมมีเพียง 2 ประการที่ตรงข้ามกันเสมอ เช่น ขาวกับดำ สูงกับต่ำ ดีกับชั่ว ทุกข์กับสุข บวกกับลบ แม้จะมีสิ่งที่อยู่ตรงกลาง ก็นับสงเคราะห์อยู่ในฝ่ายต่ำ หรือ ด้านลบด้วย พระเรฎกาเนเถระ จึงกล่าวว่า “แสงสว่างตรงข้ามกับความมืด ความเย็นตรงข้ามกับความร้อน ยาตรงข้ามกับโรค ธรรมตรงข้ามกับอธรรม ความพ้นทุกข์ในวัฏฏสงสารแม้ยิ่งใหญ่เพียงใด ก็ย่อมมีสภาวะธรรมที่ตรงข้ามกับความทุกข์นั้นอยู่ อันได้แก่ พระนิพพาน (สมบุรณ์ ตาสนธิ, 2560 : 51).

ดังนั้น สังคมธรรมทั้งปวง มีธรรมชาติที่แปรเปลี่ยนเป็นนิจ ไม่มีสิ่งใดที่จะดำรงอยู่เช่นนั้น
 แม้แต่เสี้ยววินาทีเดียว หลังจากอุบัติขึ้น หากเรามีสติละเลียด จะเห็นได้ด้วยปัญญา ความเปลี่ยนแปลง
 ดังกล่าวเกิดขึ้นตลอดเวลา เมื่อเห็นเช่นนั้นเหมือนกับว่าตรงนั้นไม่มีอะไรเลย เพราะไม่ว่าอะไรจะ
 เกิดขึ้น สิ่งนั้นจะหายไปในช่วงพริบตา

เบญจขันธ์เป็นภาระสำหรับมวลมนุษย์ สำหรับผู้มีวิชาจะต้องยึดมั่นมั่นด้วยอำนาจแห่ง
 โลกและทิวทัศน์ในชั้น 5 เมื่อได้มาแล้วก็ต้องร้อนใจเพราะกิเลสเร้ากระตุ้นขึ้นมาที่เรียกว่า สังขารขันธ์
 และในที่สุดต้องถูกปลดพรากจากความสับสนและความไม่แน่นอนทั้งหลาย หากผู้บารมีเห็นโทษใน
 เบญจขันธ์พิจารณาโดยใช้หลักสติปัญญา วิปัสสนาปัญญา ทำให้เกิดความปรารถนาอันแรงกล้าที่จะ
 เป็นอิสรภาพพ้นจากเบญจขันธ์ คือ พระนิพพาน โดยกระบวนการทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นนี้ จึงสรุป
 ให้เกิดความเข้าใจในเรื่องของการศึกษาเบญจขันธ์เพื่อความเป็นอิสรภาพ ดังกล่าวนี

ดังนั้น กระบวนการเพื่อความอิสรภาพพ้นทุกข์จากชั้น 5 จึงมีอยู่ 3 ประการ คือ (1) ศึกษา
 เรื่องเบญจขันธ์และอุปกทานชั้นในพระพุทธศาสนา ได้แก่ ปรียัติธรรม (2) เจริญสติปัญญา ได้แก่
 ปฏิบัติธรรม (3) เจริญวิปัสสนาปัญญา รู้ชัดในรูปนามชั้น 5 โดยความเป็นไตรลักษณ์ ได้แก่ ปฏิเวธ
 สัทธรรม

สรุป

ทุกสรรพชีวิตย่อมมี เบญจขันธ์ หรือ ชั้น 5 เป็นส่วนประกอบที่รวมกันเกิดอัตภาพ ใน
 ด้านรูปธรรม นามธรรมรวมกันแล้วก่อให้เกิดสรรพสัตว์ขึ้นมา เพื่อได้ทราบถึงความหมายและ
 องค์ประกอบของเบญจขันธ์ที่เป็นสัจธรรมที่แท้จริง และสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน นำ
 ปฏิบัติธรรม เพื่อพิจารณาทุกขสัจ ความเป็นไปของทุกข เบญจขันธ์ในพระพุทธศาสนา เป็นการศึกษา
 เกี่ยวกับการปรุงแต่งของรูปธรรมและนามธรรม ทั้งความรู้สึกสุข ทุกข์ หรือเฉยๆ สิ่งเหล่านี้จึงเรียกว่า

ชั้น 5 อันได้แก่ รูปชั้น เวทนาชั้น สัญญาชั้น สังขารชั้น วิญญาณชั้น ดังที่พระพุทธองค์ทรง
แสดงแก่พระภิกษุ ให้พิจารณาให้เห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย คือ อุปาทานชั้น 5 เป็นกองแห่งความ
ทุกข์ทั้งปวง ย่อมมีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป การศึกษาในเรื่องเบญจขันธ์เพื่อให้รู้ความจริง และ
หาทางออกจากทุกข์ ด้วยการเจริญในด้านสติปัฏฐาน วิปัสสนาปัญญาโดยมีกัลยาณมิตรหรือ
ปรโตโฆสปัจจัยที่ดี และให้ใช้สติพิจารณาการกำหนดรูปนาม ตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง ลิ้นรู้รส ในการ
สวैयाารมณต่าง ๆ ให้เกิดปัญญารู้ชัดตามความเป็นจริง สามารถเกลากิเลสหมดสิ้นไป แนวทางนี้เป็น
ทางเอกประเสริฐให้เกิดปัญญาละอุปาทานชั้น 5 เป็นนิสสราพจากกิเลสทั้งปวง

References

- ธนิต อยู่โพธิ์. (2540). *วิปัสสนาญาณ แกะไขเพิ่มเติม*. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- นววิมลเถระ. (2542). *อภิธัมมตถสวดทฎฐิกา*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทฺธิ) รจนา. (2554). *วิปัสสนากรรมฐาน*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยวงค์พรินท์ติ้ง จำกัด.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). (2541). *พุทธธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2553). *พุทธธรรม ฉบับเดิม*. พิมพ์ครั้งที่ 25. จังหวัดนนทบุรี: โรงพิมพ์เพิ่มทรัพย์การพิมพ์.
- พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร ป.ธ. 9). (2537). *วิปัสสนาที่ปณี*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ดอกหญ้า.
- พระพุทธโฆสเถระ. (2547). *คัมภีร์วิสุทธิมรรค*. แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยวงค์พรินท์ติ้ง จำกัด.
- พุทธทาสภิกขุ. (2549). *การทำวิปัสสนา*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย..* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. (2528). *สัมมาทิฎฐิ ตาม
พระเถราธิบายของท่านพระสารีบุตรเถระ*. จังหวัดเชียงใหม่: บริษัท สันติภาพแพ็คพรีนซ์
จำกัด.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์. (2540). *พจนานุกรมพุทธศาสนา ฉบับประมวลศัพท์*. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมบุรณ์ ตาสนธิ. (2560). *กระบวนการและขั้นตอนบรรลุนิยัตย 4 ของพระอริยบุคคล*. เชียงใหม่:
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.